

CULTUREEL ERFGOED IN/UIT DE MARGE: de visie van CO7 op het cultureel- erfgoedbeleid

Grensgeval

De zuidelijke Westhoek is letterlijk een grensgeval. De streek ligt aan de Franse grens en tegen Wallonië aan, en ze bevindt zich ondanks snelle verbindingen (fysiek en virtueel), geografisch en soms mentaal ver van het centrum van het land. Grens impliceert **scheiding**, afsluiting, met de ruggen naar elkaar toe eigen wegen volgen. Dat is gebeurd, zeker sinds het min of meer vastleggen van de landsgrens in de 18de eeuw die de Westhoek opdeelde in een Franse en een Vlaamse kant. Beide zijden richtten zich sindsdien grotendeels op hun eigen centrum en ontwikkelden zich afzonderlijk. De taal is daar een van de tastbare bewijzen van. Toch ligt een deel van het verleden van de regio over de grens.

Tegelijk was de grens ook poreus. Er was **beweging** over de grens, wederzijdse culturele beïnvloeding, handel (geoorloofd en ongeoorloofd), invallende legers, sociale contacten. Voordat de landsgrens min of meer was vastgelegd, schoof ze regelmatig heen en weer. Andere scheidslijnen veranderden ook, en niet allemaal tegelijk: de verschuiving van de taalgrens volgde een ander ritme dan die van de kerkelijke of politieke grenzen, om nog te zwijgen van 'mentaliteitsgrenzen'. Hierdoor werd het gebied een **dynamische marge** die zelf bewoog en waarin beweging was.

De streek is **niet altijd perifeer** geweest. Dankzij de welvarende landbouw en lakennijverheid lag ze in de middeleeuwen in het centrum van Vlaanderen, maar door politieke en economische zwaartepuntverschuivingen is ze ook op cultureel vlak perifeer komen te liggen. De landbouw en het traditionele agrarische landschap zijn kenmerkend gebleven. Historisch bekeken zijn er met andere woorden periodes waarin de streek in belangrijke gebeurtenissen, evoluties, sectoren e.d. een centrale rol speelde, en andere waarin ze in de rafelrand van de historie leek te liggen. Door haar ligging was de streek ook regelmatig het toneel van (internationale) conflicten, met als triest hoogtepunt de Eerste Wereldoorlog, toen de Westhoek een van de brandhaarden was.

Grensgevoel

De perifere ligging van de Zuidelijke Westhoek geeft de bewoners een **grensgevoel**, het idee 'anders' te zijn dan stedelingen en mensen die 'centraal' wonen. Belangwekkende hedendaagse evoluties, zoals massamigratie, verlopen hier inderdaad ook anders dan in het grootstedelijk centrum. Dat gevoel verbindt enerzijds mensen met elkaar, met name tegenover 'de buitenwereld', maar er is anderzijds betrekkelijk weinig samenhangende onderbouwing voor deze 'imagined

Erfgoedcel CO₇ is de dienst cultureel erfgoed van CO₇, het samenwerkingsverband voor cultuur, erfgoed en archeologie tussen de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Maatschappelijke zetel:
Stadhuis Poperinge
Grote Markt 1
B-8970 Poperinge

Contactadres:
Sint-Jacobsstraat 1
B-8900 Ieper

community'. En dat heeft dan weer onder andere te maken met de nog altijd krachtige opdeling in kleinere gemeenschappen en met de 'dorpsreflex'.

Binnen de regio zelf zijn er ook grenzen en afbakeningen, waardoor sommige individuen en groepen het gevoel hebben in de marge te staan, geen deel te hebben aan het historisch verhaal dat doorloopt van het verleden naar de toekomst. Dat **sociale grensgevoel** heeft vele oorzaken: mensen kennen de taal of het jargon niet, zijn niet (meer) mobiel, staan uit onbekendheid of onzekerheid aan de rand van culturele en erfgoedactiviteiten.

De regio is na al die eeuwen nog steeds **ruraal**. Het cultuurlandschap, dat weliswaar geschonden werd door de Eerste Wereldoorlog, is daar een blijvende getuigenis van. Die sporen vormen een houvast om het verhaal van de streek te vertellen en maken mee de typerende eigenheid uit van de regio.

Vanwege het plattelandskarakter en de perifere ligging **ontbreken grote centra** met onder andere een intense professionele culturele en wetenschappelijke werking. Ook grote erfgoedinstellingen die een verbinding leggen tussen het heden en het verleden, zijn er te weinig. Gelukkig neemt de professionalisering ter zake toe en dat heeft een positieve impact op de erfgoedwerking in de hele regio.

Er zijn des te meer vrijwilligersverenigingen en personen – **erfgoedgemeenschappen** – die zich met aspecten van het verleden en met tastbare en ontastbare relictten daarvan bezighouden. Zij doen dat met hart en ziel. Hun werking vindt meestal plaats binnen de grenzen van de eigen organisatie en voor de plaatselijke achterban, met alle beperkingen van dien. Andere actoren werken eveneens aan het erfgoed, soms op andere schaal, soms vanuit een andere invalshoek, bijvoorbeeld natuur en landschap. Zij twijnen allemaal aparte draadjes, die nog tot een samenhangend geheel moeten worden geknoopt.

In de marge

De bouwstenen om heden en verleden van bewoners en passanten te verbinden met elkaar én met de toekomst - het erfgoed zelf – zijn **verspreid** en vaak nog **verborgen**. Er is hoe dan ook veel erfgoed verloren gegaan als gevolg van de Eerste Wereldoorlog. Die heeft diepe sporen achtergelaten en heeft ook sporen definitief uitgewist. De terechte aandacht voor deze wereldbrand – die met de nakende herdenking alleen maar zal toenemen - en de impact ervan op de regio dringen het overige erfgoed en de zorg ervoor in de marge.

Dit gegeven en de vaststelling dat de cultureel-erfgoedgemeenschap rond de Eerste Wereldoorlog erg ruim is in vergelijking met andere thema's, deed Erfgoedcel Ieper in 2005 de kaart trekken voor het andere onbekende, onbeminde en daardoor vaak bedreigde erfgoed. CO₇ wenst de visie die toen ontwikkeld is, en die door de werking van Erfgoedcel Ieper haar waarde ondertussen bewezen heeft, te integreren in haar eigen visie, zonder de ogen volledig voor dit wereldgebeuren te willen sluiten.

Erfgoedcel CO₇ is de dienst cultureel erfgoed van CO₇, het samenwerkingsverband voor cultuur, erfgoed en archeologie tussen de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Maatschappelijke zetel:
Stadhuis Poperinge
Grote Markt 1
B-8970 Poperinge

Contactadres:
Sint-Jacobsstraat 1
B-8900 Ieper

De Eerste Wereldoorlog was ‘slechts’ één – zij het ingrijpende en ‘Grote’ – episode in de geschiedenis van de regio, een cesuur in de geschiedenis. Maar ook de verhalen van voor en na ’14-’18 maakten en maken de regio en zijn bewoners tot wat zij nu zijn. De overblijfselen van en verwijzingen naar contacten, conflicten, migratie, gebruiken, verhalen, mentaliteiten zijn er nog, maar verspreid en vaak niet of nauwelijks gekend, laat staan goed ontsloten of met elkaar verbonden. Bronnen bevinden zich buiten de regio, in de grond of bij privé-eigenaars.

Erfgoed bestaat niet alleen uit de verwijzingen naar de ‘grote gebeurtenissen’. Erfgoed, dat zijn ook de ‘kleine’ verhalen, herinneringen en bezittingen van mensen, zij die al lang in de streek wonen en nieuwkomers, zij die zich opgenomen voelen in de gemeenschappen en zij die het gevoel te hebben **aan de rand** ervan of er zelfs buiten te staan.

Het perspectief vanuit de marge is anders dan vanuit het centrum. Een gebied in de marge is een **overgangsgebied**. Het ligt aan een lands-, taal- en/of cultuurgrens en er zijn contacten met de overkant en de buitenkant. Hierdoor ontstaan mengvormen en dynamiek, die kunnen leiden tot experiment en vernieuwing: wat elders ‘vanzelfsprekend’ is, wordt hier in vraag gesteld. De historische **dynamiek** in de marge naar voren halen zal een leidraad zijn voor onderzoeks- en daaraan gekoppelde ontsluitingsactiviteiten. Grensgeval en grensgevoel, reëel en gepercipieerd, zijn rode draden in deze regio. De pejoratieve connotaties van het woord ‘marginaal’ – onbeduidend, van weinig waarde – willen we omvormen tot een **geuzennaam**. Wat onbeduidend lijkt, betrekken we bij het geheel, wat diep of ver verborgen is, zoeken we op, wie niet meedoet nodigen we uit. Hierdoor sluiten we ons aan bij recente tendensen in de erfgoedzorg en de historiografie.

Uit de marge

‘In en uit de marge’ vormt het kader voor het cultureel-erfgoedconvenant van CO₇ dat vanuit de geografische, historische, sociale en mentale eigenheid van de regio het cultureel erfgoed in zijn meest brede zin wil exploreren, er zorg voor dragen en ontsluiten. Dat gebeurt door bestaande erfgoedgemeenschappen te ondersteunen en de vorming van nieuwe, in en buiten de regio, te stimuleren. Samenwerking en uitwisseling van kennis en ervaring slechten de mentale grenzen en brengen **verbindingen** tot stand. Zeker in een uitgestrekt en dunbevolkt gebied is de **bundeling van krachten** noodzakelijk om de nadelen van kleinschaligheid – bescheiden bestuurskracht, relatief weinig personeel, beperkte infrastructuur – te pareren.

Veel erfgoed in en over de regio is nog onbekend of is moeilijk bereikbaar. De werking eromheen is versnipperd. Samenhangende verhalen over de streek zijn er daarom nog niet. Door cultureel erfgoed en erfgoedgemeenschappen uit de marge te halen werkt het convenant aan de ontsluiting van relictten waarmee de geschiedenissen van families, buurten, beroepsgroepen, dorpen en steden in verschillende tijdvakken geconstrueerd kunnen worden. Deze resulteren samen, als

Erfgoedcel CO₇ is de dienst cultureel erfgoed van CO₇, het samenwerkingsverband voor cultuur, erfgoed en archeologie tussen de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Maatschappelijke zetel:
Stadhuis Poperinge
Grote Markt 1
B-8970 Poperinge

Contactadres:
Sint-Jacobsstraat 1
B-8900 Ieper

concentrische cirkels, in een **culturele biografie** van de regio. Dit is een opeenstapeling van verhalen uit diverse periodes, met verschillende invalshoeken en gebaseerd op alle bronnen die beschikbaar zijn: materiële bronnen, documenten, landschap, verhalen, getuigenissen en tradities. Het concept legt verbindingen tussen thematische, geografische en chronologische fragmenten. Een culturele biografie van een regio is per definitie nooit 'af'. Voortdurende nieuwe interpretaties en de blijvende creatie van erfgoed maken dit tot een eindeloos feuilleton, waaraan iedereen kan blijven bijdragen.

Verbondenheid

Cultureel erfgoed bevindt zich voor veel mensen nog in de marge van hun bewuste leef- en belevingswereld; het is niet 'vanzelfsprekend'. Er zorg voor dragen is dat al helemaal niet. **Opmerzaamheid bewerkstelligen** voor alles wat iets vertelt over het eigen verleden en dat van anderen, is een opdracht voor alle partners in het convenant. Door zo veel mogelijk mensen te **betrekken** bij hun eigen erfgoed en dat van anderen in hun wijk, dorp of regio kunnen zij zich meer verbonden voelen met hun eigen verleden, met elkaar en met hun omgeving. Vanuit die betrokkenheid kunnen mensen de zorg op zich nemen voor hun eigen of andermans erfgoed, zonder te vervallen in nieuwe begrenzingsen, eenkennigheid en eenvormigheid. Ook in het verleden hebben **diversiteit**, bijvoorbeeld godsdienstige, en **migratie** in de regio een belangrijke rol gespeeld.

De Cultureel-erfgoedcel wordt het **knooppunt** waarlangs kennis en deskundigheid uitgewisseld worden om het cultureel erfgoed in brede zin te ontdekken, er zorg voor te dragen en samen te brengen in coherente verhalen van de regio, een culturele biografie van en voor iedereen. Erfgoedgemeenschappen, bestaande en nieuwe, in en buiten de regio, dragen zorg voor en manen mensen bewust van het cultureel erfgoed.

Grensverleggend

De taken en de ambities van het cultureel-erfgoedconvenant zijn talrijk en omvangrijk. Dit verhaal mag geen holle retoriek worden, daar is het te belangrijk en urgent voor. Daarom is een **stapsgewijze aanpak op maat van de regio** noodzakelijk. Dat betekent: inspelen op de noden en kwaliteiten van de huidige erfgoedgemeenschappen, van veel vrijwilligers, van de kleine professionele sector en van de vele (erfgoed)spelers in en buiten de regio. Zij moeten bij de werking worden betrekken.

'Op maat van de regio' betekent ook het door de bijzondere historische omstandigheden verspreid geraakte cultureel erfgoed boven water halen, zorgvuldig (laten) beheren, ontsluiten en valoriseren. 'Op maat van de regio' is verder: stelselmatig barrières wegnemen, grenzen verleggen, nieuwe cultureel-erfgoedgemeenschappen creëren, onbekend cultureel erfgoed centraal stellen,

Erfgoedcel CO₇ is de dienst cultureel erfgoed van CO₇, het samenwerkingsverband voor cultuur, erfgoed en archeologie tussen de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Maatschappelijke zetel:
Stadhuis Poperinge
Grote Markt 1
B-8970 Poperinge

Contactadres:
Sint-Jacobsstraat 1
B-8900 Ieper

nieuwe methodieken ontwikkelen, nieuw publiek aanboren, inspelen op de specifieke diversiteit van de regio.

Het cultureel-erfgoedconvenant van CO₇ heeft de intentie om over zes jaar een krachtig **cultureel-erfgoednetwerk** te hebben. Daarbinnen is in grote lijnen bekend wat er aan cultureel erfgoed aanwezig is, wordt dit zorgvuldig beheerd en is het toegankelijk, kunnen de cultureel-erfgoedgemeenschappen terugvallen op elkaars deskundigheid en op expertise van buitenaf. Er is een intense en creatieve communicatie waardoor alle inwoners van de regio – en met name ook jongeren – betrokken worden bij het cultureel erfgoed. Tegelijk zijn **marges opgerekt**: het convenant werkt intersectoraal en met andere actoren in de regio, de provincie West-Vlaanderen en Vlaanderen, en het erfgoed in Noord-Frankrijk is verkend. De **kwaliteit** van de cultureel-erfgoedwerking is binnen de mogelijkheden van de regio gevoelig verhoogd.

Meer info: www.erfgoedcelco7.be

Erfgoedcel CO₇ is de dienst cultureel erfgoed van CO₇, het samenwerkingsverband voor cultuur, erfgoed en archeologie tussen de gemeenten Heuvelland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke.

Maatschappelijke zetel:
Stadhuis Poperinge
Grote Markt 1
B-8970 Poperinge

Contactadres:
Sint-Jacobsstraat 1
B-8900 Ieper

www.erfgoedcelco7.be